

УДК 33.659

Фоміченко І. П., Баркова С. О.

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВ

Постановка проблеми. Перманентні зміни у різних сферах життя впливають на економічні процеси, що вже встоялися, висуваючи на перший план нові цілі, і в першу чергу забезпечення стійкого, безпечного полягання економіки. Крім того прояви невизначеності умов протікання економічних процесів, яка породжує виникнення чинників, можуть як позитивно, так і негативно впливати на стан економіки. Небезпека, яка виявляється у вигляді загроз, володіє властивістю вражати будь-який об'єкт. У такому контексті особливо актуальними стають проблеми створення дієвих механізмів щодо підвищення економічної безпеки підприємств, оскільки ефективність функціонування останніх, особливо за умов нестабільної економіки, значною мірою визначається надійністю системи управління економічною безпекою підприємства.

Аналіз останніх досліджень. Вагомий внесок у висвітлення проблем, пов'язаних із стійкістю економічного розвитку, й економічною безпекою підприємства зокрема, здійснено провідними зарубіжними і вітчизняними науковцями, серед яких : В. А. Забродський, Балака С. Ю., Бланк І. А., Боков В. В., Бородіна О. О., Вітлінський В. В., Верченко П. І., Дарнопих Г. Ю., Довбня С. Б., Козаченко А. В., Лігоненко Л. О., Міщенко В. В., Нусінов В. Я., Пасічник Н. В., Покропивний С. Ф., Паламарчук О. І., Приходько В. В., Семенов Г. А. та інші. Достатньо глибоко досліджено у працях вітчизняних і зарубіжних науковців необхідність [1–7], причини, функції [2–4; 6] економічної безпеки в умовах трансформаційних процесів, подальшого розвитку набула теорія економічних ризиків у підприємстві, а також теорія антикризового управління підприємством, розроблено загальні підходи до сутності економічної безпеки підприємства. Так, у сучасній науковій літературі зустрічаються різні дефініції економічної безпеки підприємства. Так, В. Забродський трактує економічну безпеку підприємства як сукупність факторів, які визначають стійкість, незалежність, забезпечення економічних інтересів тощо [2]. Визначення безпеки як стану суб'єкта, за якого ймовірність небажаних змін будь-яких якостей суб'єкта, параметрів належного йому майна і зовнішнього середовища, що його оточує, є невеликими (тобто є меншими за певне значення) подано у науковій праці [3]. Автори роботи [4] визначають безпеку як стан і тенденцію розвитку захищеності життєво важливих інтересів соціуму і його структур від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Але незважаючи на досить широкий спектр досліджень щодо сутності, заходів із забезпечення економічної безпеки підприємства, деякі [4; 6] здебільшого мають загальнонауковий, методологічний характер, тому вважаємо доцільним подальший розвиток теоретико – прикладних засад управління економічною безпекою підприємств, зокрема розробка системи управління економічною безпекою підприємства в умовах швидко змінюваного середовища.

Постановка завдання. Метою цієї статті є узагальнення, поглиблення і розвиток теоретичних засад управління економічною безпекою підприємства.

Реалізація поставленої мети зумовила вирішення таких завдань: розвиток теоретичних підходів до категорії «система управління економічної безпеки підприємства»; детермінація основних завдань у контексті забезпечення економічної безпеки підприємств; дослідження й узагальнення теоретико – методичного забезпечення системи економічної безпеки підприємства.

Теоретико-методологічні засади цього дослідження охоплюють такі загальнонаукові підходи як комплексний аналіз і синтез.

Виклад основного матеріалу. Ґрунтуючись на загальних засадах економічної теорії і дослідивши наукові джерела, було проведено аналіз сучасних наукових підходів до поняття «економічна безпека підприємства», що дозволило дійти висновку про недоопрацьованість

наведених визначень у розрізі не врахування ними перманентного розвитку підприємства у процесі господарювання. Під економічною безпекою підприємств розуміємо такий стан підприємства, за якого забезпечується найбільш ефективне використання всіх видів ресурсів (матеріально-технічних, фінансових, людських, інформаційних тощо) суб'єкта господарювання, який знаходиться у стані перманентного розвитку, для уникнення, послаблення чи локалізації загроз і створення умов для стійкого і стабільного функціонування підприємства, його високої конкурентоспроможності, незалежності й автономії в поточному і майбутньому періодах, що є результатом цілеспрямованого комплексу заходів, зокрема забезпечення оптимальності й ефективності організаційної структури, правового захисту діяльності, захисту інформаційного середовища, комерційної таємниці, безпеки персоналу, капіталу, майна і комерційних інтересів.

Під системою економічної безпеки підприємства розуміють комплекс організаційно-управлінських, технологічних, технічних, профілактичних і маркетингових заходів, спрямованих на кількісну й якісну реалізацію захисту інтересів підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз [5].

На думку українських вчених [6], концепція формування і подальшого функціонування системи економічної безпеки підприємства базується на розумінні авторами сутності економічної безпеки підприємства. Концепцією системи управління економічною безпекою підприємства передбачається, що керівництво підприємства повинне сформувавши систему його пріоритетних інтересів, виявити інтереси взаємодіючих з ним суб'єктів господарювання й обрати такі форми і способи погодження цих інтересів, щоб результати взаємодії підприємства з цими суб'єктами забезпечили його прибуткову роботу.

Необхідно підкреслити, що під час розробки концепції економічної безпеки або управління економічною безпекою визначальним у ній є саме спосіб захисту інтересів будь-якого економічного об'єкта, будь-то держава, підприємство, галузь, фірма або сама людина. При цьому «спосіб» треба розуміти широко, а не зводити до конкретних механізмів. У даному випадку під способом розуміємо систему поглядів або навіть філософію, яка лежить в основі цих механізмів. Концепція повинна сфокусувати в собі таку мету і завдання забезпечення безпеки, шляхи і методи їх досягнення, які б не тільки відповідали сучасному стану економічної науки, але й узгоджувалися б із загальносвітовими тенденціями розвитку науки і суспільних відносин [5].

Основні завдання, які вирішуються в контексті концепції забезпечення економічної безпеки підприємства, представлено на рис. 1.

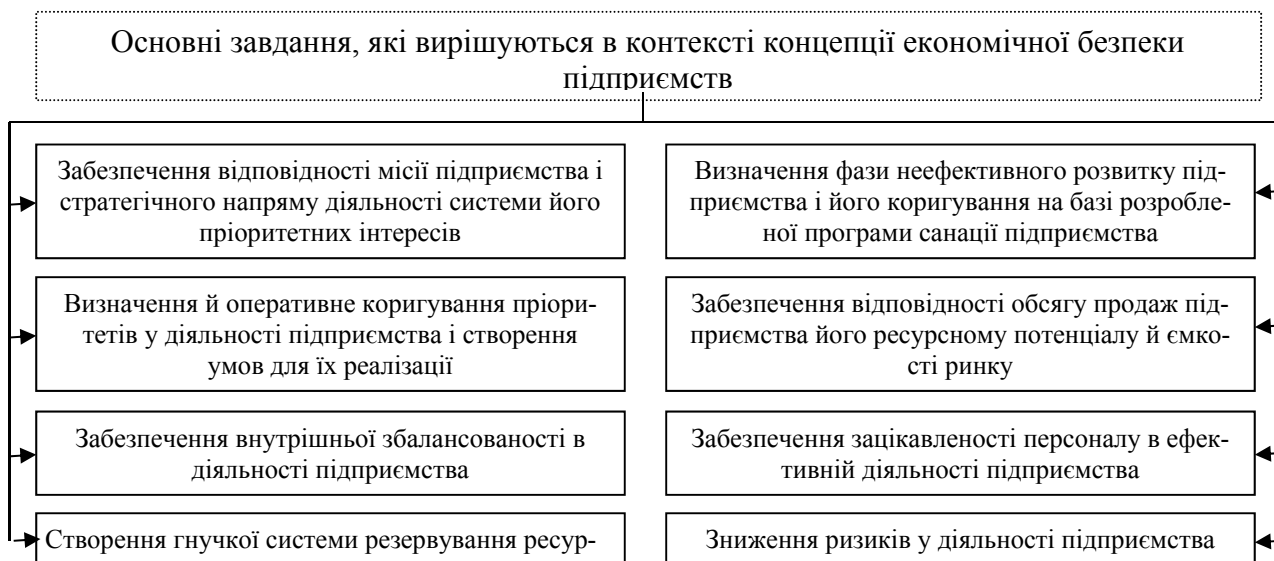

Рис. 1. Основні завдання, які вирішуються в контексті концепції економічної безпеки підприємств

Зазначимо, що загальна модель передумов нормального економічного розвитку підприємства складається із двох невід'ємних, взаємозалежних і взаємодоповнюючих складових, зокрема: економічної стабільності і стійкості суб'єкта господарювання й економічної безпеки останнього.

Під управлінням економічною безпекою підприємства розуміємо сукупність взаємопов'язаних процесів планування, організації, мотивації і контролю, які забезпечують економічну безпеку підприємства.

У науковому джерелі [4] визначається, що система економічної безпеки підприємства є комплексом організаційно-управлінських, технологічних, технічних, профілактичних і маркетингових заходів, спрямованих на кількісну й якісну реалізацію захисту інтересів підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз. Таке визначення заховує комплексність і багатоаспектність названого поняття, але не враховує, що важливим є пошук правильного співвідношення між вірогідними втратами при порушенні економічних інтересів підприємства і допустимою величиною витрат для запобігання або мінімізації втрат.

Зауважимо, що систему заходів із забезпечення економічної безпеки підприємства необхідно погоджувати з цілями діяльності підприємства і ресурсами, які є на конкретному підприємстві, місія підприємства, основні цілі і комплекс заходів із забезпечення рівня його економічної безпеки повинні мати вектори однакової направленості.

Тільки на основі виявлення інтересів підприємства й їх гармонізації з суб'єктами зовнішнього середовища, що взаємодіють із останнім, можливе забезпечення економічної безпеки. Така гармонізація розглядається як форма активного захисту інтересів підприємства [4].

Система управління економічною безпекою підприємства, до складу якої входить сукупність управлінських, економічних, організаційних, правових, контролюючих і мотиваційних способів гармонізації інтересів підприємства з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища, з урахуванням особливостей діяльності підприємства забезпечує отримання прибутку, розмір якого достатній для знаходження господарюючого суб'єкта в стані економічної безпеки.

З метою підвищення ефективності управління економічною безпекою підприємства пропонується така послідовність дій при управлінні економічною безпекою підприємства, яка на відміну від існуючих дає змогу чітко розрізнити і побачити крок за кроком дії менеджера чи людини, яка є відповідальною за прийняття рішень, оскільки зображує найбільш широкий спектр можливих ситуацій і дає змогу послідовно і, не втрачаючи певних деталей, швидко зорієнтуватися в умовах невизначеності та загроз (рис. 2).

Підкреслемо, що процес управління незалежно від змісту завжди передбачає отримання, передачу, обробку і використання інформації. Саме суб'єкт управління відіграє дуже велику роль у переобробці даних, у прийнятті управлінських рішень [7]. При надходженні інформації керуюча підсистема повинна проаналізувати імовірність і можливість загрози, про величину можливих втрат і збитків. А іноді зпрогнозувати, передбачити певну подію – це може стати вирішальним у такому початковому аналізі, бо саме прогнозування потребує від менеджера певного відчуття ринкового механізму й інтуїтивних дій, також уміння знаходити гнучкі, адаптовані за ситуацією вирішення проблем.

Розглянемо деякий спектр дій процесу управління економічною безпекою підприємства, які здійснює суб'єкт управління. Етап виявлення мети являє собою формулювання мети, керуючись якою визначають ступінь вірогідності загроз. Далі важливим етапом є проведення факторного аналізу, під яким розуміємо сукупність моделей і методів, що орієнтовані на виявлення, конструювання й аналіз внутрішніх факторів за інформацією щодо їх зовнішніх проявів. Наступним етапом є якісна і кількісна комплексна оцінка економічної безпеки підприємства.

Важливим елементом є підсистема контролінгу, концепція якої передбачає поєднання структурних елементів організації й управління підприємств, основними серед яких є всі категорії бізнес-процесів і витрати на їх реалізацію; центри відповідальності підприємства; системи планування і бюджетування, сформовані на основі центрів відповідальності підприємства;

система управлінського обліку, побудована на основі центрів відповідальності й їх бюджетів; система стратегічного управління, заснована на аналізі ланцюга цінностей, аналізі стратегічного позиціонування й аналізі витратоутворюючих чинників; інформаційні потоки (документообіг), який дозволяє оперативно фіксувати поточний стан виконання бюджетів центрів відповідальності; моніторинг і аналіз результатів фінансово-господарської діяльності підприємства; виявлення причин відхилень і формування управляючих дій у рамках центрів відповідальності [8].

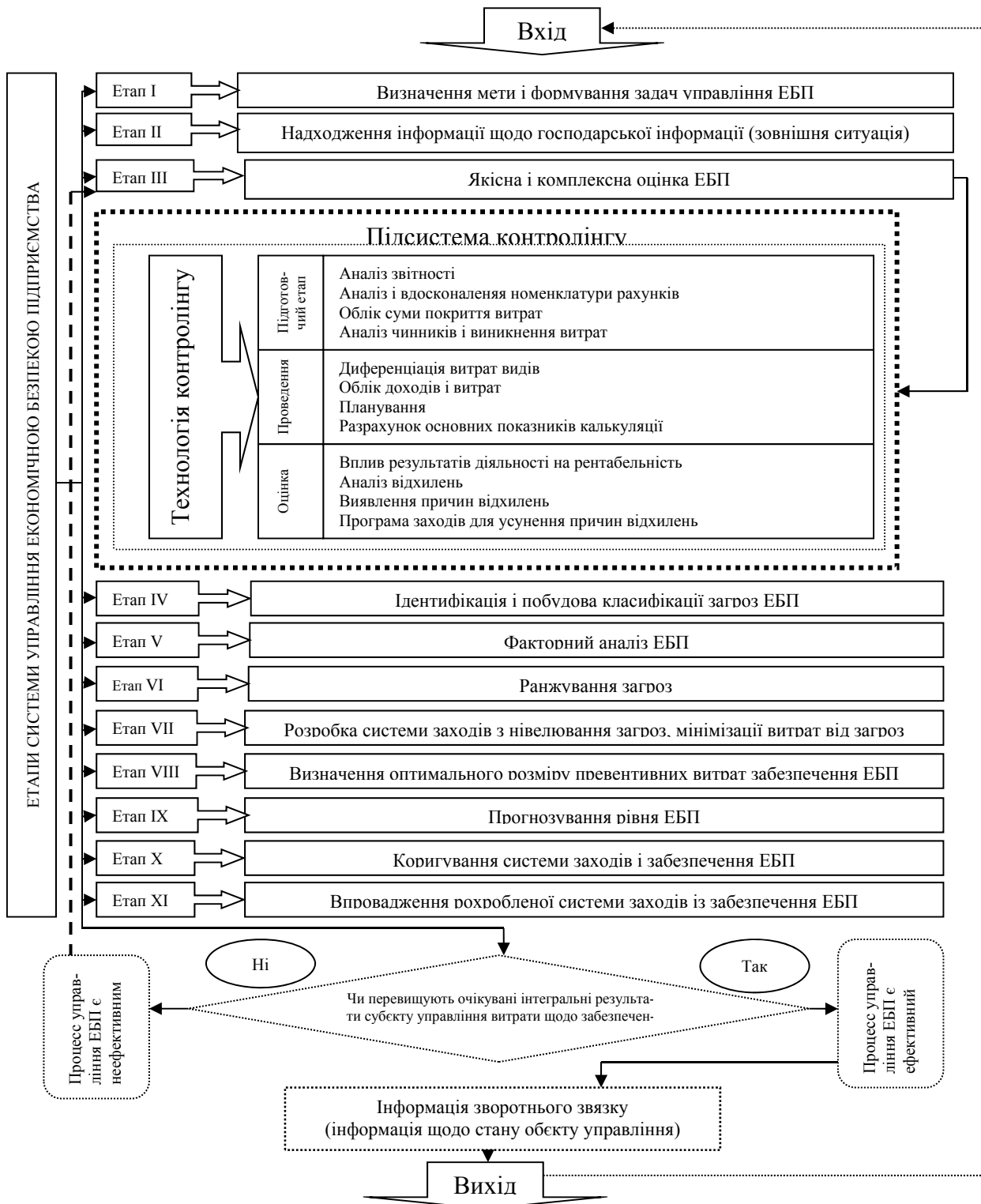

Рис. 2. Система управління економічною безпекою підприємства

Далі процес управління передбачає ідентифікацію, побудову класифікації, оцінювання і ранжування загроз. Підкреслимо, що є доцільним будувати свою окрему, індивідуальну класифікацію загроз економічній безпеці підприємства для кожного конкретного підприємства з метою їх ідентифікації та розробку заходів із протидії. Під час розробки стратегії заходів із забезпечення економічної безпеки підприємства треба визначитися з пріоритетом загроз, тобто ранжувати загрози. Етап розробки системи заходів з нівелювання загроз або мінімізації втрат від загроз є важливим у подальшій роботі для забезпечення економічної безпеки підприємства. Рішення про те, який з методів розрахунку вибрати, приймає особа, яка є відповідальною за прийняття управлінських рішень. Інколи є досить ефективним використання декількох методів. Далі йде визначення оптимального розміру превентивних витрат забезпечення економічної безпеки підприємства. Необхідним є прогнозування рівня економічної безпеки підприємства з урахуванням розробленої системи заходів. Етап впровадження розробленої системи заходів у діяльність підприємства є можливим після скорегування розробленої системи з урахуванням перманентного впливу динамічного зовнішнього і внутрішнього середовищ. Впровадження заходів із забезпечення економічної безпеки необхідне до того моменту, коли буде досягнуто оптимальний розмір превентивних витрат. Останнім етапом управління є етап оцінки результатів. Це своєрідне підбиття підсумків за певний період діяльності в умовах можливих загроз.

ВИСНОВКИ

Таким чином, проведене дослідження виявило, що думка науковців різниться щодо розуміння економічної безпеки суб'єкта господарювання, що підкреслює неоднозначність і необхідність подальшого поглиблення визначеної категорії. Запропоновано удосконалену систему управління економічної безпеки підприємства, яка на відміну від існуючих забезпечить більш високий рівень роботи підприємства на ринку, позитивно вплине на рівень ефективності функціонування в невизначених умовах, та сприятиме досягненню поставлених цілей підприємницької діяльності з максимальною продуктивністю, оскільки зображує найбільш широкий спектр можливих ситуацій і дає змогу послідовно і, не втрачаючи певних деталей, швидко зорієнтуватися в умовах невизначеності та загроз. Крім того, перспективною базою для майбутніх досліджень вважаємо розробку організаційно-економічного інструментарію, який дасть змогу нейтралізувати власні і внутрішні загрози підприємства за умови його взаємодії з іншими суб'єктами протягом усього життєвого циклу.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Забродский В. А. *Современные методы организации и управления промышленным производством* / В. А. Забродский, Н. А. Кизим, Л. И. Янов. – Харьков : АО «Бизнес-Информ», 1997. – 64 с.
2. Тамбовцев В. Л. *Экономическая безопасность хозяйственных систем: структура проблемы* / В. Л. Тамбовцев // *Вестн. Моск. ун-та.* – М. : Экономика. – 1995. – №3. – С. 3.
3. *Экономическая и национальная безопасность : учебник* / [под ред. Е. А. Олейникова]. – М. : Издательство «Экзамен», 2004. – 768 с.
4. Бланк И. А. *Финансовый менеджмент : [учебный курс]* / Бланк И. А. – К. : Ника-Центр Эльга, 2001. – 528 с.
5. Бланк И. А. *Управление финансовой безопасностью предприятия* / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, 2004. – 776 с.
6. Лысенко Ю. Г. *Механизмы управления экономической безопасностью* / Ю. Г. Лысенко, С. Г. Мищенко, Р. А. Руденский. – Донецк : ДонНУ, 2002. – 178 с.
7. Козаченко А. В. *Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения: монография* / А. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, А. Н. Ляшенко – К. : Либра, 2003. – 280 с.
8. Покропивний С. Ф. *Економіка підприємства : підручник.* – [За заг. ред. С. Ф. Покропивного]. – К. : КНЕУ, 2001. – 528 с.